

ALMAN DIŞ POLİTİKASINDA SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİMİN ALMAN BÖLÜNÜMLÜĞÜ BAĞLAMINDA ANALİZİ

*Ferhat PİRİNÇÇİ**

Özet

Bölünmüşlük ve birleşme sarmalında geçirdiği tarihsel evreler dikkate alındığında, Alman dış politikası iki farklı evrede değerlendirilebilir. Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'ndan Prusya'ya ve Weimar Cumhuriyeti'nden Hitler Almanyası'na kadar geçen dönemi kapsayan ilk evrede Alman dış politikasında geleneksel amaçların gerçekleştirilmeye çalışıldığı ve buna bağlı olarak da özellikle güce dayalı geleneksel dış politika araçlarının kullanıldığı görülmektedir. Avrupa Birliği'nin temellerinin atıldığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise Alman dış politikasının ciddi bir dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Bu evrede Almanya artık güce dayalı politikalar izlemek yerine modern dış politika araçlarını kullanmaya başlamıştır. Çalışmada Alman bölünmüşlüğü'nün tarihsel geri planı da dikkate alarak Alman dış politikasındaki süreklilik ve değişim irdelenmekte ve dolayısıyla günümüz Alman dış politikasının AB ve Türkiye açısından ne ifade ettiği ortaya konmaktadır.

***Anahtar Kelimeler:** Almanya, Alman dış politikası, Alman ulusal birliği, Avrupa Birliği, Türkiye-Almanya ilişkileri.*

Abstract

Analyze of Change and Continuity of German Foreign Policy in the Context of German Disunity

German foreign policy can be considered in two different phases when the historical background of German foreign policy regarded. In the first phase which comprises the period of the Holy Roman Empire, Prussia, Weimar Republic, and

* Araştırma Görevlisi, Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü

Hitler era, Germany sought to realize her traditional goals and used especially power oriented traditional foreign policy tools. After the World War II of which the origins of European Union rooted, German foreign policy has had a serious transformation. In this new phase, modern foreign policy tools have started to be used instead of power oriented ones. This study examines change and continuity of German foreign policy by regarding historical background of German disunity and exposes what contemporary German foreign policy means for EU and Turkey.

Key Words: *Germany, German foreign policy, German national unity, European Union, Turkey-Germany relations.*

GİRİŞ

Almanya geçmişte olduğu gibi günümüzde de Avrupa'nın merkezinde yer almaktadır. Bununla birlikte, tarihsel açıdan ele alındığında Almanların sürekli bir birlik arayışı içinde olduğu görülmektedir. Bazı dönemlerde çeşitli Alman devletleri dağınık ve bölünmüş durumda bulunan Almanları tek bir devlet altında toplamak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuşlar ancak bu girişimler, çoğu zaman Avrupa'daki güç dengelerini bozacak ve Almanların Avrupa'da mutlak üstünlüğünü doğuracak nitelikte olmuştur. Bu durum ise sadece diğer Avrupa güçlerinin Almanya'ya karşı birlikte hareket etmesine neden olmakla kalmamış; aynı zamanda Almanların bölünmüşlüğü'nün de devam etmesine neden olmuştur.

Çalışma, Alman bölünmüşlüğü'nün tarihsel geri planını da dikkate alarak Alman dış politikasındaki süreklilik ve değişimi analiz etmeyi ve dolayısıyla günümüz Alman dış politikasının AB ve Türkiye açısından ne ifade ettiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, köklü bir devlet geleneği olan Almanya'yı ve Alman dış politikasını sadece İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem itibarıyla ele almak, buzdağının sadece su üstündeki kısmına bakarak buzdağının bütünü hakkında yorum yapmaya benzeyeceğinden, çalışmada öncelikle Alman dış politikasının tarihsel geri planı üzerinde durulacaktır. Daha sonra Almanya'nın "bölünmüş" bir şekilde Avrupa'yla bütünleşmesi analiz edilerek Batı Almanya'nın Fransa, ABD ve kendisi için vazgeçilmez olan "Doğu" ile ilişkileri irdelenecektir. Son olarak Almanya'nın fiili bölünmüşlüğü'nün sona ermesi ve Soğuk Savaş sonrasında Avrupa Birliği (AB)'nin lokomotif konumunda bulunan Almanya'nın dış politikası ele alınacak ve bu çerçevede günümüz Türk-Alman ilişkilerini etkileyen/belirleyen dinamikler tartışılacaktır.

1. ALMAN BİRLİĞİNİN VE BÖLÜNMÜŞLÜĞÜNÜN TARİHSEL GERİ PLANI

Almanya'nın ilk sakinleri arasında yer alan Keltlerin zamanla Slavlar ile karışarak Alman halkını oluşturduğu varsayılmaktadır. Bununla beraber,

Alman tarihi Keltlerden ziyade Charlemagne'ın kurduğu Karolenj İmparatorluğu'na dayandırılmaktadır. 700'lü yılların başında kurulan Karolenj İmparatorluğu yaklaşık 100 yıl ayakta kaldıktan sonra kendi içinde üç ayrı devlete bölünmüştür. Frank Dükü I. Konrad'ın 911'de kral seçilmesi ve özellikle Doğu Frank Kralı I. Otto'nun 962'de Roma'da Papa tarafından imparator ilan edilmesi ile Alman İmparatorluğunun başladığı kabul edilmektedir (Canbolat, 2003a: 61-63; Mcneill, 2001: 362). I. Otto, 962'de taç giymesinden sonra bir ferman yayınlarak artık Papa'nın seçiminin Kayzer'in denetiminde olacağını ilan etmesiyle, hem Batı Roma İmparatorluğu'nun mirasını resmen devralmış hem de Kutsal Roma Germen İmparatorluğu sıfatıyla bir imparatorluk geleneği başlatmıştır. Bu bağlamda, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun I. Otto ile başladığı ve 1806'da Napolyon'un Ren Federasyonu'nu kurmasına kadar oldukça uzun sayılabilecek bir dönemde varlık gösterdiği belirtilmelidir (Armaoğlu, 1999: 1).

I. Otto'nun Papalık üzerindeki denetimi 1059'a kadar sürmüştü; bundan sonra seçilecek kralın Papanın onayını alması geleneği başlamıştı. Ancak 1500'lerin başında V. Charles ile birlikte Alman prensleri, İmparatorun doğrudan kendileri tarafından seçilmesine yol açacak süreci başlatmıştır. Bu arada Alman İmparatorluğu 11. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar geçen dönemde uygulanan Doğu politikasıyla beraber Doğu Avrupa'da oldukça geniş bir coğrafyayı önce savaşlarla sonraysa misyonerler ve tüccarlar aracılığıyla denetim altına almıştır (Canbolat, 2003a: 64-65; Mcneill, 2001: 407). 1500'lü yılların sonuna gelindiğinde İmparatorluğun toprakları konusunda kesin bir sınır olmamakla birlikte, bugünkü Almanya, Avusturya, İtalya, Belçika, Hollanda ve İsviçre'yi kapsadığı görülmektedir. Bu topraklar, doğrudan İmparator veya İmparator tarafından atanan prenslerce yönetilmekteydi.

1618'de ortaya çıkan ve büyük ölçüde günümüzdeki Almanya topraklarında meydana gelen 30 Yıl Savaşları sonunda imzalanan Vestfalya Barış Antlaşması'ndan sonra Alman devletlerinin dağılımı iyiden iyiye ortaya çıkmıştır. Zira, bu antlaşmadan sonra Kutsal Roma Germen İmparatorluğu 360 kadar Alman devletine bölünmüştür (Armaoğlu, 1999: 1; Mcneill, 2001: 487). Bu devlet ve prenslikler arasında birbirlerine üstün gelmek için rekabet yaşanmakla beraber özellikle Prusya diğerleri arasından sıyrılarak öne çıkmıştır (Feuchtwanger, 2001: 14). Bununla beraber Prusya'nın kendisini dış saldırılara karşı koruyacak doğal sınırlardan yoksun olması askeri açıdan her zaman hazır bulundurulması gereken güçlü bir orduyu gerektirmiştir. Nitekim 1780'lerin sonuna gelindiğinde 6 milyon nüfusa sahip olan Prusya'nın 200,000 civarında bir orduya sahip olduğu görülmektedir (Mcneill, 2001: 557-558; Feuchtwanger, 2001: 17). Bu ordu

sayesinde Prusya 18. yüzyılda neredeyse yaşadığı bütün savaşlardan kazançlı çıkmıştır.

1815 Viyana Kongresi'nden sonra Alman prensliklerinin sayısı azaltılmış ve bir Germen Konfederasyonu kurulmuştu. Bugünkü Almanya'nın doğusu ve Polonya toprakları üzerinde kurulu olan Prusya ise güçlenerek prenslikleri birleştirip Alman Ulusal Birliği'ni oluşturmaya çalışıyordu. Ancak Prusya'nın yanı başında bulunan Avusturya ile Fransa Almanların Prusya öncülüğünde tek bir devlet çatısı altında toplanmasını engellemek istemekteydi. Bu bağlamda Avusturya, Almanları kendi öncülüğünde tek bir devlet çatısı altında birleştirmek isterken; Fransa kim tarafından gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin bir Alman birliğini her halükarda çıkarlarına aykırı gördüğünden buna karşı çıkmaktaydı.

Bu arada Prusya Başbakanı Otto von Bismarck'ın Fransa ve Rusya'nın tarafsızlığını sağladıktan sonra 1866'da Avusturya'yı Sadowa'da yenilgiye uğratmasından sonra 1867'de Prusya'nın denetiminde Kuzey Germen Konfederasyonu kuruldu (Blanning, 1998: 43; Kennedy, 1996: 215-217). Ancak Avusturya'dan sonra Fransa'nın da gücünü kırmak isteyen Bismarck Avusturya ve Rusya'nın tarafsızlığını sağladıktan sonra bu kez Fransa'ya savaş açtı. Fransa'nın 1870'te Sedan Savaşı'nda yenilmesiyle Katolik Alman prenslikleri üzerindeki Fransız denetimi kırılmış oldu ve Prusya 1871 Frankfurt Barışı ile Alsace-Lorraine'i de topraklarına kattı. Bundan sonra Mein nehrinin güneyindeki Katolik Alman devletleri Prusya'ya katıldı ve böylece Alman ulusal birliği sağlanmış oldu¹ (Kennedy, 1996: 218; Blanning, 1998: 41). Prusya Kralı Alman İmparatoru, Bismarck da Alman Şansölyesi unvanını aldı. Ancak sağlanan Alman birliğinin bütün Almanları bünyesine alamadığı belirtilmelidir. Zira, Avusturya Almanları ile bazı Alman devletleri bu birliğin dışında kalmışlardı.

Federal bir devlet yapısıyla kurulan Alman İmparatorluğunun ilk Şansölyesi Bismarck ülkeyi Fransa, Rusya ve İngiltere ile barış içinde yaşatmak için çaba harcamıştı. Bir diğer ifadeyle doğrudan güç mücadelesi içine girmek yerine, dış politikada denge politikasını gözeterek mevcut Alman birliğinin korunması ve geliştirilmesi için diğer büyük devletlerle çatışmaya girmekten kaçınan politikalar izlemek istemişti. Ancak, 1890'da İmparatorluğun başına geçen Kayzer II. Wilhelm, Bismarck'ın aksine diğer büyük güçlerin sahip olduğu sömürgelere sahip olmak ve dış politika alanında en az onlar kadar güçlü olmak için "weltpolitik" çerçevesinde

¹ Bu arada Alman ulusal birliğinin sağlanmasında Bismarck'ın yanı sıra Germen Konfederasyonu'na bağlı 18 devletin 1834'te kurdukları Gümrük Birliği (Zollverein)'nin de etkisinin olduğu belirtilmelidir. Nitekim Prusya, öncülüğünü yaptığı Zollverein'a Avusturya'yı dahil etmeyerek Alman birliğini sağlamada öncü olma konusunda en büyük potansiyel rakibini devre dışı bırakmıştı.

yayılmacı bir dış politika anlayışına sahipti. Bu bağlamda Kayzer II. Wilhelm ile uyuşmayan Bismarck görevinden ayrılmak durumunda kaldı (Feuchtwanger, 2001: 18-19). Böylece II. Wilhelm yönetimindeki Alman İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'na giden süreçte mümkün mertebede güçlenmeye yönelik politikalar izlemiştir. Bu dönemde ciddi bir sanayileşme hamlesi yaparak özellikle askeri sanayisini güçlendiren Almanya, Birinci Dünya Savaşı'na girerken diğer büyük güçlerle denk seviyeye gelmiş ancak Savaş'tan mağlup ayrılmıştır.

1.1. Dünya Politikasından Dış Politikaya Yönelen Weimar Cumhuriyeti

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları 1871'de büyük ölçüde sağlanan Alman birliği açısından daha fazla bölünmüşlüğü beraberinde getirmiştir. Zira Savaş sonrasında 1919'da yapılan Versay Antlaşması'yla Alsace-Lorraine ve Saar bölgesi Fransa'ya bırakılmış; Batı Prusya ve Ponzan Polonya'ya bırakılmış; Danzig serbest şehir haline getirilmiş; Ren nehrinin doğu ve batı kıyıları silahsızlandırılmış; Almanya'da mecburi askerlik hizmeti kaldırılmış; donanması büyük ölçüde sınırlandırılmış ve Almanya'nın uçak ve denizaltı yapması yasaklanmıştır. Ayrıca Alman sömürgeleri manda rejimi altında Milletler Cemiyeti'ne devredilmiş ve daha da önemlisi Almanya Avusturya'yla birleşmemeyi taahhüt etmiştir. Öte yandan, savaş sonrası sınır düzenlemeleriyle Almanların birçok Orta Avrupa devletinde azınlık durumunda bırakılmasına çalışılmıştır (Canbolat, 2003a: 75; Armaoğlu, 1995: 146-147). Bu noktada hem Alman İmparatorluğu'ndan ayrılan yerlerin olması hem de Almanya'nın Avusturya'yla birleşmemeyi taahhüt etmek zorunda bırakılması, sağlanmak istenen Alman birliği için Savaş sonrası dönemde önemli sorunlara yol açmıştır. Burada Almanya'nın Avusturya ile birleşmeme yönündeki taahhüdünün nedeni, büyük ölçüde Birinci Dünya Savaşı'nda galip gelen devletlerin özellikle de Fransa'nın olası bir büyük Almanya'nın kurulmasıyla eski yayılmacı politikalarına dönme ihtimalini bertaraf etmektir. Zira, Almanya ile Fransa yüzyıllardır birbirlerine karşı savaş vermekle beraber, Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Fransa, Almanya karşısında önemli avantajlar elde etmişti.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Kayzer II. Wilhelm'in tahttan çekilmesinin ardından Almanya'da Weimar Cumhuriyeti² dönemi başla-

² 1919-1933 arasında dünya politikasında etkinlik gösteren Weimar Cumhuriyeti (Weimarer Republik) adını, Alman İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılması sonucu, Alman ulusal meclisinin yeni anayasayı oluşturmak için 1919 yılında toplandığı Weimar kentinden almıştır. Bununla beraber Weimar Cumhuriyeti ilk dönemlerde hâlâ kendini "Deutsches Reich" yani Alman İmparatorluğu olarak adlandırmaktaydı.

mıştır. Almanya’da liberal bir demokrasiyi yerleştirmek için yapılan bu ilk girişim, yoğun sivil anlaşmazlıkların olduğu bir döneme rastlamıştır.(Ross, 2006: 200-203). Weimar Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında Rusya’da gerçekleşen Bolşevik devriminin yansımaları ve Versay Antlaşması’nın dayattığı ağır koşular dış politika alanında olduğu gibi iç politika sahnesinde de kendini hissettirmiştir. Bununla beraber Weimar Cumhuriyeti daha 1926’ya gelindiğinde Birinci Dünya Savaşı öncesi ekonomik göstergelerine ulaşmıştır. Ayrıca bu dönemde yürütülen dış politika sayesinde Almanya, diğer Avrupa devletleri arasındaki yerini almaya başlamıştır. Bu çerçevede 1922 Rapollo Antlaşması’yla Rusya ile ilişkilerini geliştiren Almanya, 1925 Lokarno Antlaşması ile de Fransa’yla ilişkilerini düzeltmiştir. Ayrıca Weimar Cumhuriyeti Milletler Cemiyeti’ne üye olarak uluslararası politika sahnesine aktif olarak girmiştir (Nicosia, 1997: 236-237). Ancak Weimar Cumhuriyeti 1920’li yıllarda Avrupa’daki konumunu güçlendirmekle beraber Adolf Hitler’in Şansölyeliğiyle birlikte işler değişmeye başlamıştır.

Weimar Cumhuriyeti dönemi çok zor siyasal ve ekonomik şartların yanı sıra, özellikle Alman elit tabakasının yetersiz demokratik tutumlarından dolayı, 30 Ocak 1933’te Adolf Hitler’in Şansölye olarak atanmasıyla fiilen sona ermiştir. Ancak, uygulamada 1919 Anayasası II. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar yürürlükten kaldırılmamıştır. Bu bağlamda 1933 yılındaki Nazi Hükümeti düzenlemeleri, tipik “demokratik” sistemin mekanizmalarını tahrip ettiğinden, 1933 yılı Weimar döneminin sonu olarak genel kabul görmektedir.

1.2. Alman Birliği İçin Başarısız Bir Girişim: Nazi Almanyası

Adolf Hitler’in Şansölyeliğe yükselmesi ve bütün Almanları kapsayacak bir *lebensraum* (yaşam alanı) oluşturma yönündeki çabaları birdenbire gerçekleşmemiştir. Nitekim Hitler, Birinci Dünya Savaşı sonunda yaşanan mağlubiyetin ardından 1918’de Alman İşçi Partisi isimli gizli bir partiye katılarak kısa sürede bu partinin lideri haline gelmiş ve partinin adını 1920’de NAZİ diye bilinen *Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi* (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter Partei) olarak değiştirmiştir (Armaoğlu, 1995: 237). Kendisine rehber, öncü anlamına gelen *Führer* unvanı verilen Hitler’in, Parti programının en önemli noktaları self determinasyon çerçevesinde birleşmiş Büyük Almanya’nın oluşturulması, Almanya’nın Versay düzenlemelerinden kurtarılması ve Alman vatandaşlığının sadece Alman kanını taşıyanlara verilmesiydi (Stackelberg ve Winkle, 2002: 64-66). 1924’de Münih’te hükümeti devirmek için çeşitli girişimlerde bulunan Hitler, başarısız olunca 10 ay kadar hapis yatmış ve bu esnada fikirlerini *Kavgam* (Mein Kampf) adlı kitapta toplamıştır. Kitapta yer alan “*Almanya ya bir dünya gücü olacaktır ya da ortada bir Almanya olmayacaktır.*”

şeklindeki ifade, belki de Almanya'nın o dönemdeki gidişatını anlatan en çarpıcı ifadeydi (Hauner: 1978: 16).

1929 Dünya Ekonomik Krizinden Weimar Cumhuriyeti'nin de etkilenmesi, partisinin politikalarını gözden geçiren Hitler'in iktidara giden yolunun önünü açmıştır. Nitekim, bu tarihten önceki 1924 seçimlerinde % 6,6; 1928 seçimlerinde ise % 4 civarında oy alan Hitler'in liderliğini yaptığı Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, 1930 seçimlerinde % 18 oy ile SPD'den sonra ikinci büyük parti haline gelmiştir. 1932 Temmuzunda yapılan seçimlerde 14 milyona yakın oy alan Hitler'in partisi, Reichstag'ın 608 üyeliğinden 230'unu kazanarak 30 Ocak 1933'te hükümeti kurmuş ve Hitler de Şansölye olmuştur. İktidara gelmesiyle birlikte Hitler önce Reichstag'ın kendisine 4 yıllığına olağanüstü yetkiler vermesini sağlamış ve ardından anayasa değişikliği yoluna giderek diğer siyasi partileri yasaklamış ve Nazi diktatörlüğü dönemini başlatmıştır (Armaoğlu, 1995: 240). Bütün Almanları tek bir devlette toplamaya yönelik "*tek halk, tek imparatorluk*" (ein volk, ein reich) politikasını gerçekleştirmeye çalışan Hitler, Nazi Almanyası'nı da Dritten Reich (üçüncü imparatorluk) olarak adlandırmıştı. Buna göre Birinci Reich, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu; İkinci Reich ise 1871-1919 arası dönemde varlık gösteren Alman İmparatorluğu'du.

Nazi Almanyası revizyonist amaçlarıyla diğer Avrupa devletlerinin, özellikle de Fransa ve Rusya'nın dikkatini çekerken; İbrahim Canbolat (2003a: 85), Almanya'nın bu revizyonist politikaların aslında Hitler öncesinde başladığını vurgulamaktadır. Canbolat'a göre Müttefik Askeri Komisyonu'nun 1927'den itibaren Almanya'dan çekilmeye başlaması; 1930'da Ren bölgesinin müttefik askerlerden arındırılması; 1932'de Almanya'nın savaş tazminatından kaynaklanan borcunun büyük ölçüde silinmesi ve yine 1932'de Almanya'ya silahlanma konusunda tanınan eşit hak, Almanya'nın daha Hitler öncesi dönemde revizyonist politikalar sayesinde başarıya ulaşmasına örnek olarak verilebilir.

Hitler, iktidara geldikten sonra 1929 Dünya Ekonomik Krizinin etkilerini ağır bir şekilde hissedilen Almanya'da öncelikle artan işsizliği savaş endüstrisinde kullanarak Almanya'nın askeri gücünü artırma yoluna gitmiştir. Bu noktada 1936-1939 döneminde Almanya'nın askeri harcamaları ülke GSİYH'nin % 16.5'ini oluşturmaktayken, bu oran aynı dönemde Fransa ve İngiltere'nin toplam savunma harcamalarından daha yüksekti (Hauner, 1978: 22). Ayrıca 1932'de silahlanma hakkını elde eden Almanya'nın 1933'te Silahsızlanma Konferansı'ndan çekilmesi de büyük ölçüde Hitler'in elini güçlendirmişti. Bu arada Alman savaş endüstrisi açısından önemli bir bölge olan Saar bölgesi de düzenlenen plebisitle 1935'te Almanya'ya verilmişti. Son olarak Versay Antlaşması ile kaldırılan zorunlu askerlik

hizmetini 1935'te tekrar yürürlüğe sokan Hitler böylece büyük ölçüde işsizliği azaltmıştı (Armaoğlu, 1995: 245-249).

Almanya'nın yoğun silahlanma faaliyetlerine girişmesi ve zorunlu askerliği geri getirerek büyük bir kara ordusu oluşturma yönündeki revizyonist girişimleri Fransa başta olmak üzere İngiltere ve Rusya gibi Avrupa devletlerini rahatsız etmiş ve revizyonizm karşıtı blok oluşmaya başlamıştır. Sonuç olarak, Hitler'in bütün Almanları tek bir devlet altında birleştirmek ve Alman halkı için uygun bir yaşam alanı oluşturmak amacıyla girişmiş olduğu mücadelenin önemli rol oynadığı İkinci Dünya Savaşı sonucunda Almanlar birlik hedefinden oldukça uzaklaşmıştır. Aşağıda değinileceği gibi, görece birliğin sağlanmış olduğu Alman toprakları bile etki alanlarına bölünmüş ve Almanlar (yaşadıkları ülkelerde azınlıkta bulunanlar hariç) artık uluslararası politikada Federal Almanya Cumhuriyeti, Demokratik Almanya Cumhuriyeti ve Avusturya olmak üzere üç farklı devletin çatısı altında yaşamaya başlamıştır.

2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA AVRUPA'YLA BÜTÜNLEŞEN "BÖLÜNME" ALMANYA

Hitler Almanya'nın 8 Mayıs 1945'te savaşı kaybettiğini kabul etmesiyle Almanya için yeni; fakat farklı bir bölünme süreci başlamıştır. Bu bağlamda Müttefik devletlerin Almanya politikası II. Dünya Savaşı esnasında 1941'den itibaren şekillenmeye başlamıştır. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne savaş açması ile birlikte müttefik ülkeler kendi aralarında savaşın gidişatı ve savaş sonrası düzenlemeler ile ilgili olarak yaptıkları düzenli konferanslar ve görüşmeler sonucunda Almanya'nın geleceği konusunda bazı ortak politikalar belirlemişlerdi. Buna göre müttefikler, Almanya'nın bölge ve dünya barışına yönelik bir risk oluşturmaması, tek başına uluslararası sistemde ekonomik bir güç olarak etkinlik göstermemesi ve nasyonal sosyalizmin Almanya'da bir daha siyasal bir akım olarak varlık göstermemesi konusunda anlaşmışlardı.(German Bundestag, 1984: 356-360) Ancak, Savaşın son aylarına kadar müttefiklerin Almanya konusunda temel yaklaşımları birbirleriyle benzeşmekteyken, Savaşın sonunda özellikle Sovyetler Birliği ve Fransa'nın Almanya politikası ile ABD'nin Almanya politikası arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda Fransa, Savaşın hemen sonra Alman topraklarının bölünmesi ve savaş tazminatları konusunu gündeme getirmişti. Bu politikasını 1948'e kadar benimseyen Fransa, 1948'den sonra bölgesel ve uluslararası koşullar ile iç politikasında meydana gelen değişimlerin de etkisiyle Almanya politikasında değişikliğe gitmiştir. Sovyetler Birliği'nin Almanya politikası ise 1949'lara kadar netleşmemiş olmakla beraber, savaştan sonra girdiği bölgelerden askerlerini geri çekmemesi, bu bölgelerde

kendine yakın yönetimler kurması veya komünist partilerin iktidara gelmesini sağlaması Moskova'nın işgal ettiği Alman topraklarından çıkmaya çağının bir göstergesi olmuştur. Nitekim, Sovyetlerin Almanya politikası da ilk etapta tek bir devlet üzerine inşa edilmişken, daha sonra iki devlet planı savunulmaya başlanmıştır. Amerikalılar ise, savaş esnasında girdikleri bölgelerde yerel yönetimlerinin güçlenmesine yardımcı olmuş ve yaptığı ekonomik yardımlarla Almanya'nın ekonomik hayatını canlandırmaya çalışmıştı. Uluslararası sistemin iki kutuplu bir yapıya doğru kaydığı 1947'den itibaren, müttefiklerin ellerinde bulunan bölgelerin birleştirilmesi ve federal bir Almanya'nın oluşturulması üzerinde duran ABD, kendi bölgelerinde oluşturulacak bir Almanya'nın uluslararası sisteme kazandırılması üzerinde durmuştu (German Bundestag, 1984: 363-364). Sonuç olarak 1949'a gelindiğinde, ilki ABD'nin öncülüğünde Batı Bloğunda diğeri ise SSCB'nin denetiminde Doğu Bloğunda, iki Almanya'nın ortaya çıkması söz konusu olmuştur.³

2.1. Alman – Fransız Yakınlaşması ve Atlantik Ötesi İlişkiler

Her ne kadar birleşik bir Avrupa oluşturma projesinin düşensel geri planı (Canbolat, 2006: 98-107) çok öncelere dayansa da bu konu Avrupalı devletler arasında somut bir forma dönüşmemiştir. II. Dünya Savaşı esnasında, Avrupa'da bir daha savaşların yaşanmaması için bir çok kesim, Avrupa devletleri arasında bir birlik kurma projesini desteklemeye başlamıştır. 5 Eylül 1944'te Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un kendi aralarında bir ekonomik birlik (BeNeLux) kurmalarını takiben, diğer Avrupalı devletler de Avrupa'da bir birlik kurma projesini hayata geçirme çabalarını artırdılar. Avrupa'da birlik yaratma konusunda en önemli girişim Fransa'dan geldi. Savaş sonrasında Fransa Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet, Avrupa'da düzenin ve istikrarın güvencesinin Almanya'nın büyümesinin sınırlandırılmasında ve bunun da Almanya'nın Avrupa içinde "asimile" edilmesinde olduğunu belirtmiş ve bu konuda iki ülkenin yeni bir entegrasyon sürecini başlatmaları için girişimlerde bulunmuştur.

Dönemin Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Jean Monnet'nin ortaya koyduğu temel yaklaşımlar doğrultusunda, 9 Mayıs 1950'de Fransız Hükümeti adına tüm Avrupa ülkelerine bir çağrıda

³ Almanya beş parçaya ayrılarak bu parçalardan birisi Polonya'ya verilmiştir. Diğer dört parça ise İkinci Dünya Savaşı'nın galipleri ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa'nın denetimine girmiştir. Sovyetler Birliği dışındaki üç bölgenin birleştirilmesiyle 23 Mayıs 1949'da "Grundgesetz" isimli anayasası ile Federal Almanya Cumhuriyeti (Batı Almanya) kurulmuştur. Sovyetler Birliği ise, ABD, İngiltere ve Fransa ile anlaşamayarak 7 Ekim 1949'da kendi denetimi altında bulunan bölgede Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ni (Doğu Almanya) kurmuştur.

bulunmuştur (Declaration: 2006). Açıklamasında, Avrupa'nın tek hamlede ya da ayrıntılı bir planla bütünleştirilemeyeceğini, ancak fiili dayanışma ile yaratılacak somut başarılarla inşa edileceğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda Almanya ile Fransa arasındaki düşmanlığa son vermek için iki ülke arasında kömür ve çelik üretiminin birleşik bir "Yüksek Otorite" denetimine bırakılmasını ve diğer Avrupa ülkelerinin de bu supranasyonel yapılanmaya katılımlarını istemiştir. Bu çağrıya uyan altı ülkenin kurduğu Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Fransa'ya Almanya'yı Avrupa projesi altında kontrol etmeyi sağlarken; Almanya'ya da uluslararası alanda yeni bir imaj kazandırmaya ve bölge politikaları için de meşruiyet sağlamaya başlamıştır. Bu arada Federal Almanya'nın ilk Şansölyesi Adenauer'in izlediği batı politikasının Federal Almanya'nın Batıya entegrasyonunda önemli bir rolü olmuştur (Merkl, 1974-75: 804). Almanya'nın uluslararası arenada saygın bir yer edinmesi için öncelikle Batı kurumları ile birlikte hareket etme politikasına önem veren Adenauer'e göre, öncelikli dış politika Avrupa'daki birlik projelerine destek vermektir (Canbolat, 2003a: 115-117).

Fransızlar, Avrupa sistemine tekrar entegre edilmesi ve aynı zamanda Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan güvenlik sorununu gidermesi için, Almanya'nın Brüksel Antlaşması ile kurulan güvenlik sistemine dahil edilmesine destek vermiş ve Almanya 1954'te Batı Avrupa Birliği'ne 1955'te de NATO'ya dahil olmuştur (Feldman, 1999: 340). Bu noktada İkinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa ve Almanya arasında yaşanmaya başlayan yakınlaşmanın geri planı oldukça önemlidir. Nitekim, Avrupa'nın bu iki önemli ülkesi, Orta Çağ'dan günümüze kadar geçen son 400 yıllık süre içinde en az 23 defa birbirleriyle savaşmışlardır. Her iki ülke de bu savaşlar yüzünden oldukça büyük yıkımlara uğrayınca sorunun çözümünün birbirlerine üstün gelmekte değil; birbirleriyle uzlaşmakta olduğunu anlamışlardır. İki ülke arasındaki ilişkileri sadece Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmelerle bile örneklendirmek mümkündür. Bu bağlamda Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'ya karşı oldukça önemli avantajlar elde eden Fransa, bu savaştan yaklaşık 20 yıl sonra sadece kazanımlarını kaybetmekle kalmamış; aynı zamanda tüm ülkesi işgale uğrayarak büyük bir yıkıma da uğramıştır. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı sonrası koşullarda Fransızlar her ne kadar Almanya karşısında yine büyük avantajlar elde edebilecek durumdaysa da bu kazanımlarını gelecekte (bir rövanşla) tekrar kaybedebileceklerinin de farkındaydılar. Bu nedenle Fransa, Almanya'yı zor durumda bırakarak kazanımlar elde etmek yerine Almanya ile işbirliği yaparak ve aralarındaki sorunları çözerek her iki tarafın da kazançlı çıkabileceği bir ortamın hazırlanmasına öncülük etmiştir.

Aslında Federal Almanya, Fransa ile oluşabilecek bir işbirliği ortamının Almanya'yı yeniden Avrupa arenasına sokabileceğini düşünerek bu işbirliğine önem vermiştir. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Federal

Almanya'nın aşması gereken bir dizi sorun bulunmaktaydı (Can-bolat, 2003a: 96-97). Bu sorunlar ana hatlarıyla, Hitler döneminden kalan tarihsel mirasa bağlı olarak imaj sorunu, Almanların bölünmüşlüğüne gidermeye yönelik olarak birleşme sorunu ve yaşanan dünya savaşının mağ-lubu olarak ekonomik yeniden yapılanma sorunu şeklinde ifade edilebilir.

Atlantik ötesi ilişkiler ele alındığında ABD'nin Fransız-Alman yakınlaşmasında önemli katalizörlerinden birisi olduğu söylenebilir. Özellikle Einsenhower döneminin Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in bu yakınlaşmada rolü vardır. Nitekim, Dulles, Fransız-Alman çatışmasına karşı, Avrupa'da federalizm temellerinin atılmasını öneren kişilerdendir. Kaldı ki, Monnet'nin savunduğu federalist düşüncelerin çoğu ABD modeliyle benzeşmekteydi.

Amerikan yönetimi Alman kaynaklı bir kaosu tekrar yaşanmaması için Almanya'ya çok ağır koşullar içeren bir barış antlaşmasının dayatılmasına karşı çıkmakta ve Almanya'nın Avrupa'da oluşturulacak bir birlik içerisinde yeniden yapılandırılması yönünde çalışmaktaydı. Bu doğrultuda 1947 Marshall Planı çerçevesinde Almanya'ya da önemli yardımlarda bulunan ABD, 1948 Haziranında çıkan Berlin Krizi esnasında oluşturduğu hava koridoru ile Almanlara yaklaşık 800 ton yiyecek yardımında bulunarak Federal Almanya'nın Sovyetler Birliği karşısında destekleneceğini açıkça göstermişti. Nitekim, ABD'den gelen yardımlar Alman ekonomisinin canlanmasını sağlarken, Amerikan askerleri Batı Alman sınırlarını koruma görevini üstlendi. Bu dönemde iki ülke arasında bir çok eğitim ve kültür programı da hayata geçirilmiştir.

Tüm bu iyi ilişkiler Almanların özellikle Doğu politikasına ABD'den farklı yaklaşmasıyla birlikte değişmeye başladı. Zira Avrupa'da çıkacak olası bir savaşın muhtemelen kendi toprakları üzerinde başlayacağına farkında olan Federal Almanya, Willy Brandt'ın Dışişleri Bakanlığına getirilmesi ile birlikte Sovyetler ile ilişkilerin yumuşatılması yönündeki politikaları güçlü bir şekilde destekledi. Almanlar ile Amerikalıların arasını açan bir diğer sorun da ekonomik konularda Almanların Amerikalılara fazla tavizler vermekten çekinmesi ile ortaya çıkmıştı. Bu doğrultuda Federal Almanya, 1962 Küba Krizi sonrasında yaşanan yumuşama süreciyle beraber SSCB ile yakınlaşarak ittifak ilişkisi çerçevesinde ABD'ye olan bağlılığını/bağımlılığını azaltmaya çalışmıştır. 1960'larda başlayan bu süreç özellikle Brandt ile devam etmiş ve 1975 Helsinki süreciyle yoğunlaşmıştır. Almanya'nın Doğu ile ilişkisini geliştirme çabasına karşın Reagan döneminde ABD'nin Doğu Bloğuna karşı daha sert politikalar tercih etmesi, Federal Almanya-ABD ilişkilerini etkilemiştir. Bu nedenle özellikle 1980'lerin başından itibaren Federal Almanya'nın güvenlik ve Doğu ile ilişkiler bağlamında ABD ile olan ilişkilerini gözden geçirmesi

kaçınılmaz olmuştur. Almanya'nın 1984 Roma Deklarasyonu'yla (WEU, 2006) beraber BAB'ın canlandırılması projelerini daha fazla desteklemesi bu bağlamda düşünülebilir.

2.2. Federal Almanya'nın "Doğu"ya Açılımı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında önce Avrupa ve Atlantik ötesi ile ilişkilerini geliştiren Federal Almanya Batı sistemine entegre olduktan sonra Doğuya yönelik açılımlarda bulunmuştur. Aslında Doğunun geleneksel Alman dış politikası açısından her zaman ayrıcalıklı bir yeri olmuştur. Nitekim, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu döneminde bile Doğuya yönelik ilgisini gizlemeyen Almanya, bu coğrafyada bulunan Almanların da etkisiyle Doğuyu göz ardı etmeyen; onu bütün dış politika parametrelerine koyan bir anlayışta olmuştur (Nicosia, 1997: 235). Alman ulusal birliğinin göreceli olarak 1871'de sağlanmasından sonra Bismarck başbakanlığında Doğu politikası izleyen ve Kayzer II. Wilhelm döneminde de dünya politikası kapsamında Doğuya ayrı bir önem veren Almanya için, Weimar döneminden sonra Hitlerin danışmanlarının kurguladığı lebensraum, Doğu ile özdeşti. Zira, Almanlar için elde edilmesi hedeflenen yaşam sahası Doğudan başka bir şey değildi.

Bununla beraber, Federal Almanya Doğu politikasına hemen ağırlık vermemiştir. Zira Federal Almanya'nın, kurulmasının hemen ardından Doğuya yönelik angajmana girişmesi, Almanlara duyulacak şüpheyi arttırmaktan başka bir işe yaramayacaktı. Bu nedenle Almanya'nın imajıyla da ilişkili olarak öncelikle Batı ile (diğer Avrupa devletleri ve ABD) ilişkiler geliştirilmiş; bu sistemin bir parçası olunduktan sonra da Doğu politikasına geçmekte bir sakınca görülmemiştir. Kaldı ki İkinci Dünya Savaşı esnasında Hitler yönetiminin Yahudi karşıtı politikası ve Doğu Almanya'dan kaynaklanan sorunlar ilk dönemde Federal Almanya'nın Doğu politikasını olumsuz etkileyecek nitelikteydi. Son olarak Almanya'nın Doğu politikası konusunda önemli bir parametre de Soğuk Savaş koşullarıdır. Zira, iki kutuplu sistemde gerilimin düşüşe geçmesi, Federal Almanya'nın hareket alanını genişletmiştir.

Bu bağlamda Almanya öncelikle yakın coğrafyayla ilişkiye geçmiştir. Nitekim, Doğu Almanya'dan kaynaklanan temsil sorunu, aynı zamanda Hallstein Doktrini nedeniyle Doğu Almanya'yı tanıyan devletlerle ilişkiye girilmemesini gerektirmekteydi. 1960'lı yıllara gelindiğinde çok sayıda Üçüncü Dünya ülkesinin Doğu Almanya'yı tanımasıysa, Federal Almanya'nın kendini bir bütün olarak uluslararası sistemden soyutlamasına yol açabilecek nitelikteydi. Bu nedenle öncelikle Hallstein Doktrini'nde yumuşamaya gidilmiş ve Doğu Almanya'yı tanıyan diğer devletlerle de ilişkiye geçilmiştir (Merkel, 1974-75: 805). Ayrıca SSCB, Polonya ve

Çekoslovakya'yla yapılan antlaşmalar, güç kullanmama, sınırların dokunulmazlığı ve uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözümü gibi ilkeleri kapsamakla beraber, bu antlaşmalar sayesinde Federal Almanya söz konusu ülkelerle ilişkiye geçmekle kalmamış; bu ülkelerle olan ticari ilişkilerini de arttırmıştır. Son olarak Doğu Almanya'yla 1972'de imzalanan Temel Antlaşma'yla birlikte Federal Almanya artık tek temsil iddiasından tamamen vazgeçmiş gibi görünürken, ilişkilerde önemli bir ilerleme kaydedilmiştir (Merkel, 1974-75: 806-7; Canbolat, 2003: 124-127).

Bu arada Doğuya açılım geniş perspektifte düşünüldüğünde 1953-1965 yılları arasında Yahudilere iyileştirme tazminatı çerçevesinde İsrail'e 1.78 milyar dolar aktaran Federal Almanya'nın İsrail'in talebine rağmen bu ülke ile diplomatik ilişkiler kurmaktan kaçındığı görülmektedir. Ancak, 1963 yılında Atlantik yanlısı Erhard'ın başbakanlığa gelmesi ile birlikte Almanya-İsrail ilişkileri gelişse de Almanya'nın Araplar ile olan ilişkilerinde önemli sorunlar yaşandığı görülmektedir. Zira, Erhard döneminde Almanya, Mısır'daki Alman teknikerlerin önemli bir kısmını geri çekerken, İsrail'e yapılan silah sevkiyatını durdurarak onun yerine ekonomik yardım ve diplomatik ilişki kurulmasını önermiştir. Bunun sonucunda on Arap ülkesi Federal Almanya'nın söz konusu kararına tepki olarak Doğu Almanya'yı tanımış; bu kez de Federal Almanya Hallstein Doktrini gereğince bu devletlerle diplomatik ilişkilerini kesmişti (Canbolat, 2003a: 122). Bu bağlamda Hallstein Doktrini'nin yumuşatılması, Orta Doğu ülkeleriyle tekrar ilişkiye geçilmesi açısından önemli olmuştur. Ayrıca, Federal Almanya'nın Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu'ya yaptığı silah sevkiyatlarının bölge ile ilişkilerde önemli bir unsur olduğu da dikkate alınmalıdır.

3. BİRLEŞEN ALMANYA VE AVRUPA BİRLİĞİ

Berlin Duvarı, Soğuk Savaş koşullarında bütün dünyada baş gösteren iki kutuplu yapıyı simgelemekle beraber, aynı zamanda Almanların tarihsel çerçevedeki bölünmüşlüğü'nün en önemli sembollerinden biri olmuştur. Ancak, Alman halkının İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen yapay düzenlemeler ve oldu-bittilerle farklı devletlerde yaşamaları Soğuk Savaş'ın sonuna doğru artık kabul edilemez noktaya gelmişti. Bu noktada Gunther Hellman (1996:3-19), iki farklı Almanya'nın birleşmesinin Soğuk Savaş'ın sonuna doğru geldiğini gösterdiğini; ancak aynı zamanda Almanya'nın yeni dönem politikalarında değişiklikler olacağını belirtmiştir. Zira, artık Doğu ve Batı Almanya yoktu; birleşmiş bir Almanya vardı.

İlk dönemlerde Doğu Almanya'nın kişi başına düşen gelir seviyesinin düşük olması, bu devletin ekonomik altyapısının çok güçlü olmayışı, işsizlik oranının yüksek oluşu...vb. nedenlerle iki Almanya'nın

birleşmesinin, bütünleşen Almanya'yı yavaşlatacağı ve bu durumun da AB entegrasyonunu duraksatacağı iddia edilmekteydi. Bu iddialar bazı açılardan kabul edilebilir olmakla beraber, Alman birleşmesinin Avrupa entegrasyon sürecini sekteye uğratmaktan ziyade, süreci daha da hızlandırdığı görülmektedir. Bir başka ifadeyle birleşmiş Almanya 1990'larda tekrar gündeme gelen ortak savunma ve güvenlik politikaları çerçevesinde AB entegrasyon sürecini destekleyen en önemli ülkelerden birisi olmuştur. Nitekim AB'nin lokomotifi şeklinde değerlendirilebilecek olan Almanya ile Fransa AGSK'nin AB'nin ortak dış politika ve güvenlik politikasının bir uzantısı olduğunu resmen deklare ederek, Soğuk Savaş sonrası politikalarını gene AB projesi çerçevesinde ortaya koymuşlardır. Ayrıca Almanya, Fransa'yla birlikte AB'nin zayıf olan askeri gücünü geliştirme konusunda önemli adımlar atmıştır. Bu bağlamda Almanya ile Fransa AB bünyesi içerisinde oluşturulacak Avrupa Acil Müdahale Gücü için askeri katkı sunma konusunda da anlaşmışlardır (Brown, 2001; Eurocorps, 2006).⁴ Böylece birleşik Almanya'nın sistemin dışına kayacağı endişelerinin de yersiz olduğunu göstermişlerdir. Bu noktada, Almanya öncülüğünde AB'nin ortak ve dış güvenlik politikası bağlamında atılan adımlar sadece AB modelinde bir siyasal birliğe doğru giden Avrupa dönüşümünün değil; aynı zamanda Alman dönüşümünün de önemli bir göstergesi olmuştur. Bununla ilişkili olarak Almanya, birleşmeden sonra Maastricht Antlaşması'na öncülük eden ülkelerden biri olarak Avrupa entegrasyonunun oldukça önemli başarılarına imza atmasını sağlamıştır. Maastricht Antlaşması'nın sadece ortak para uygulaması bile bu konuda önemli bir göstergedir. Zira Alman Markı, Amerikan Doları karşısında konvertibilitesi en yüksek para birimi iken; Almanya sanıldığı gibi aksine bu para biriminden Avro'ya geçiş aşamasında hiçbir sorun çıkarmamış aksine bu geçişi desteklemiştir (Baun, 1995: 605-624).

Bu arada, birleşmenin ardından Almanya'nın Yugoslavya'da ortaya çıkan kriz(ler) karşısında takındığı tutum, bir an için Almanya'ya yönelik geçmişten kaynaklanan kuşkuları harekete geçirmiştir. Zira, Almanya özellikle Slovenya'nın bağımsızlığını desteklemiş; ancak, aynı destek Bosna-Hersek için söz konusu olmamıştır. Bununla beraber, Almanya'nın bu politikalarını bireysel bir şekilde diğer güçleri karşısına alarak değil; AB çatısı altında gerçekleştirmesi, bu kuşkuları ortadan kaldırmaya yetmiştir. Bu noktada Almanya'nın Alman birliğini diğer ülkeleri kuşkuya düşürmeden ve karşısına almadan AB çatısı altında sağlayabileceği belirtilmelidir.

⁴ Bunun yanında Almanya ve Fransa'nın içerisinde yer aldığı farklı askeri birlikler de mevcuttur. Ayrıca Belçika, Fransa, Almanya, İspanya ve Lüksemburg'un dahil olduğu "Eurocorps" AB'nin ortak askeri projelerinden biridir.

AB entegrasyon sürecini hızlandıran ve Almanya ile Fransa'yı birbirine daha da yakınlaştıran bir gelişme de Irak'ın Soğuk Savaş'ın bitimine denk düşen bir tarihte Kuveyt'i işgal etmesi ile başlayan ve 2003'te ABD'nin öncülüğünde Irak'a askeri bir operasyon düzenlenmesi ile sonuçlanan gelişmeler zinciridir. Sovyetler Birliği'nin çözüldüğü yıllara rastlayan Körfez krizi aynı zamanda ABD'nin "Yeni Dünya Düzeni" ile ifade ettiği yeni bir dönemin başladığının göstergesiydi. 11 Eylül saldırıları sonrası farklı bir boyut kazanan bu yeni dönemde ABD, başta Orta Doğu olmak üzere dünyanın bir çok bölgesinde meydana gelen olaylara kayıtsız kalmayacağını ve gerekirse askeri müdahalelerde bulunacağını açıkça ortaya koymuştur. AB üyesi Almanya ve Fransa Irak'a askeri bir müdahale kararının tartışıldığı BM Güvenlik Konseyi'nde sorunun barışçıl yollarla çözümlenmesi konusunda yoğun çaba harcamış, ancak bunu başaramamışlardır. Oysa, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'ye tam destek veren Almanya, Afganistan operasyonunda diğer Avrupalı ülkeler gibi ABD ile birlikte hareket etmiştir. Ancak Almanya Bush'un Irak politikasına aynı derecede ilgi göstermemiştir. Alman-Amerikan ilişkilerinde önemli bir noktayı oluşturan Irak konusunda Schröder'in seçim kampanyasında "*ben Başbakan olduğum sürece Irak'a tek bir Alman askeri gönderilemez*" sloganı ile hareket etmesi ise Almanya'yı ABD'den uzaklaştırırken, Almanya ve Fransa'yı AB içerisinde daha da yakınlaştırmıştır (Hooper, 2002). Fransızlar Almanya'daki seçimler sonrasında Schröder'i kutlarken, ABD'nin Almanya'daki seçimler konusunda hiçbir mesaj yayınlamaması ise, taraflar arasında soğuk ilişkilerin devam ettiğini göstermiştir.

Toparlamak gerekirse, Soğuk Savaş sonrasında ve hatta 2000'li yıllarda Washington'un Saddam rejimini askeri yöntemlerle devirmek yönünde gelişen tavrına karşılık, Almanya'nın Fransa'yla birlikte diyalog sürecini açık tutma çabaları ve askeri müdahale yöntemine yönelik eleştirel bakışları, transatlantik ilişkilerin oldukça yıpranmasına neden olmuştur. Nitekim, ABD eski Savunma Bakanı Rumsfeld'in "*eski Avrupa*"⁵ diye nitelendirdiği Almanya ve Fransa, önceki dönemlerdeki rekabetten farklı olarak aralarındaki dostluk anlaşmasının 40. yıldönümü olan 22 Ocak 2003'te açıkladıkları ortak bildiride ikili ilişkilerin daha önce görülmediği kadar entegre olmasının amaçlandığını açıklamıştır. Bu doğrultuda NATO savunma ve güvenlik politikasının Avrupa ayağının güçlendirilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Bildiride ayrıca, AB'nin ortak dış ve güvenlik politikası konusunda daha etkin mekanizmaların oluşturulması da vurgulanmıştır (Canbolat, 2003b: 126).

⁵ Donald Rumsfeld, Washington'un Irak politikasına muhalif tutumları nedeniyle Almanya ve Fransa'nın "eski Avrupa'yı" temsil ettiğini ifade ederken; "yeni Avrupa" olarak nitelendirdiği diğer Avrupa ülkelerinin (Irak konusunda) ABD'yle işbirliği içinde olduğunu belirtmişti.

Son olarak Almanların geleceğini emperyal amaçlar güden bir imparatorlukta değil; AB çatısı altında demokratik bir refah ortamında görüldüğü verilerden de anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Eurobarometer'ın düzenli periyotlarla gerçekleştirdiği anketlere göz atıldığında, Alman halkının Almanya'nın geleceğine ve AB'ye yönelik bakış açısı ortaya çıkmakta; dolayısıyla geleceğe yönelik bir projeksiyon da yapılabilmektedir. Eurobarometer'ın (2005:63) 2005 Eylülünde gerçekleştirdiği ankete göre "AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Yönelik Destek" konusu katılanlara sorulmuş ve Alman halkının % 85 gibi ezici bir çoğunluğu ortak güvenlik ve savunma politikasına yönelik desteğini dile getirmiştir.

4. AVRUPA BİRLİĞİ BAĞLAMINDA TÜRK – ALMAN İLİŞKİLERİ

Türklerle Almanların karşılaşmaları ilk olarak 1097'de Birinci Haçlı Savaşlarıyla beraber söz konusu olmuştur. Dolayısıyla ilişkilerin oldukça eskiye dayandığı söylenebilir. Bununla beraber, Osmanlı İmparatorluğu ile askeri ve ekonomik ilişkilerini 1800'lerin ikinci yarısından itibaren artıran Almanya, bu bağlamda 1871'de ulusal birliğini oluşturduktan sonra doğuya açılma politikası çerçevesinde, Osmanlı üzerindeki Fransız ve İngiliz baskısını dengeleyecek bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim, Osmanlı-Alman işbirliği ile yeni bir boyut kazanan Almanya'nın doğuya açılma politikası, özellikle Bağdat demiryolu projesi ve petrol alanlarının Alman sermayesinin denetimine geçmesi yönünde kendini göstermiştir. Kayzer II. Wilhelm döneminde devam eden Osmanlı-Alman yakınlaşması, demiryolu projelerinin yanı sıra askeri ve kültürel düzeyde de ilişkileri arttırmıştı. Bu noktada Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında giren Osmanlı, savaş sonucunda mağlup olarak oldukça farklı bir formda, Türkiye Cumhuriyeti olarak ortaya çıkmıştı. Almanya ise artık imparatorluk politikalarından, dış politikaya doğru dönüşen Weimar Cumhuriyeti ile temsil edilmekteydi. Bu bağlamda Türkiye ile Weimar Almanyası arasında da ilişkiler söz konusu olmuş ve hatta Nazilerin iktidarı ele geçirmesinden sonra, Almanya'da gördükleri baskı nedeniyle yurtlarından kaçan Almanlar Türkiye'ye yerleşmişti.

İkinci Dünya Savaşı esnasında Türkiye savaşta tarafsızlığını ilan etmekle beraber Hitler Almanyası'yla ilişkilerini kesmemiş ve hatta iki ülke arasındaki ticari ilişkiler müttefikler tarafından eleştiri konusu yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu yapıda Batı Bloğunda yer alan Türkiye, ilişkilerini Doğu Almanya'dan ziyade Federal Almanya ile geliştirmiştir. Bu bağlamda günümüz Türk-Alman ilişkilerini etkileyen önemli bir unsur olan "Almanya'daki Türkler" ilk olarak bu dönemde Almanya'ya yerleşmeye başlamıştır. Nitekim, Alman işgücündeki artış,

İkinci Dünya Savaşı'nda yıkıma uğrayan Alman ekonomisinin yaralarının sarılmasıyla beraber yaşanan büyümeyle paralellik göstermemiştir. Bu nedenle Federal Almanya, ihtiyaç duyduğu işgücünü başta Türkiye olmak üzere diğer ülkelerden karşılama yoluna gitmiştir. 1960'lı yıllarla beraber Almanya'ya başlayan Türk iş göçü zaman içinde bu ülkede ikinci ve üçüncü kuşakların da oluşmasına neden olmuş ve önceleri misafir işçi (gastarbeiter) olarak görülen ve kendilerini de öyle hisseden Türkler Almanya'da kalıcı olarak yerleşip bazı işkollarında işveren⁶ konumuna gelmişlerdir (Staudacher, 2006).

Günümüzde Almanya'da 2,500,000'den fazla Türk yaşamakla beraber bunların Alman toplumuna entegre olmada bazı sorunlar yaşadığı belirtilmelidir. Bununla beraber Alman vatandaşlığına geçen Türklerin sayısı her geçen sene artmakta ve Alman siyasal yaşamına katılan Türklerin oranı da buna paralel olarak yükselmektedir. Almanya'da bulunan Türklerin yanı sıra ekonomik boyut, Türk-Alman ilişkilerinde önemli bir etkidir (T.C. Berlin Büyükelçiliği, 2006). Nitekim, Almanya Türkiye'nin dış ticaretinde uzun bir dönem en önemli partneri olmakla beraber Almanya da Türk ihracat malları açısından da önemli bir ülkedir. Ancak, Türkiye'nin Almanya'nın ithalatında 20.; ihracatında ise 17. sırada olması, ikili ekonomik ilişkilerin daha fazla geliştirilmeye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Ayrıca turizm sektörü, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkinin yanı sıra kültürel ilişkilerin de gelişmesine yardımcı olmaktadır. Türk-Alman ilişkileri açısından bir başka önemli belirleyici ise, iki ülkenin yıllardır aynı değer sistemi içinde yer almalarıdır. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Bloğu ekonomik ve güvenlik sistemi içinde kader birliği yapan iki ülke, Soğuk Savaş sonrası dönemde de birçok alanda işbirliği yapmaktadır.

Bununla beraber, Almanya'daki Türklerin konumlarının ve Türklere bakış açısının özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında dünya genelinde estirilme istenen medeniyetler farklılığı bağlamında eskiye oranla farklılaştığı görülmektedir. Zira, Berlin'deki bir okulda konulan "okullarda Almanca'dan başka bir dil konuşma yasağı" ve özellikle Hessen ve Baden-Württemberg eyaletlerinin Alman vatandaşlığına geçişte uyguladığı "vicdan testleri" bu farklılaşmanın güncel örnekleri arasında yer almaktadır. Alman vatandaşlığına alınmada bu iki eyalet tarafından uygulamaya konan "vicdan" testi veya bir başka ifadeyle "uyum" testi konusunda Almanya'daki Türk toplumunun şiddetli muhalefeti söz konusu olmuş ve vatandaşlığa almada uygulanan bu haksız yöntem ortadan kaldırılarak bunun yerine "vatandaşlık kursu" ve yurtdışındaki Almanlara bile uygulanmayan Almanca testi getirilmiştir (Sevindi, 2006).

⁶ Günümüzde Almanya'daki Türk girişimcilerin sayısının 60,000'i geçtiği ve Alman ekonomisine yılda 30 milyar Avro civarında katkıda buldukları belirtilmektedir.

Özellikle Hıristiyan-Demokratlar'ın Almanya'da yaşayan Türklere yönelik bakış açısının değişmesinin yanı sıra Almanların gözündeki Türk imajının da Türkiye'nin AB üyeliği bağlamında sorun oluşturduğu söylenebilir. Zira, Almanya insan hakları ve demokrasi söylemini modern bir dış politika aracı olarak uygularken, Türkiye ile 1990'lı yıllarda çeşitli sorunlar yaşamıştır. Bu sorunlar nedeniyle Almanya'nın kabul ettiği iltica başvurularında Türkiye'den yapılan başvurular ilk sırada yer almaktadır. Ancak 2004'te Alman Federal İçişleri Bakanı Otto Schily'nin yaptığı açıklamaya göre Türkiye'den yapılan iltica başvurularında belirgin bir azalma söz konusudur. Buna göre, 2004'te Türkiye'den iltica talebinde bulunanların sayısı bir önceki yıla göre % 34,2 oranında azalma göstermiştir⁷ (Radikal, 2006).

Almanların gözündeki Türkiye imajı doğrudan Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine yönelik bakışına yansımaktadır. Nitekim, Eurobarometer'ın 2005 Sonbaharında düzenlediği anketlere göre Almanların % 21'i Türkiye'nin AB üyeliğini desteklerken, bu oran AB geneli düşünüldüğünde % 31'e çıkmaktadır. Ayrıca Almanların % 60'a yakını önümüzdeki yıllarda AB'nin yeni üyeler olarak genişlemesine karşı çıkarken, AB genelinde halkın % 49'u buna karşı çıkmaktadır. Almanların gelecek birkaç yıl içinde genişlemeye karşı çıktıklarını ifade etmekle beraber, İsviçre, İzlanda ve Norveç gibi ülkelerin AB üyeliklerini destekledikleri de belirtilmelidir (Eurobarometer, 2005:64).

Son olarak, Almanya'da 2005 Eylülünde federal düzeyde gerçekleştirilen seçimlerde, Alman politikacıların Türkiye'nin AB üyeliğini tartışma konusu yaparak seçmenlerden oy kazanmaya çalıştığı gözlerden kaçmamıştır. Bir başka ifadeyle Türkiye'nin AB üyeliği konusu Alman seçimlerinde siyasiler açısından önemli bir belirleyici olarak görülmüştür. Bu noktada Hıristiyan Demokratlar ve liderleri Angela Merkel Türkiye'nin AB üyeliği konusunda muhalif bir tutum takınarak, Türkiye'nin tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık gibi formüllerle AB ile ilişkisini sürdürmesi gerektiğini dile getirmiştir. Nitekim Merkel, AB ülkelerindeki muhafazakar hükümet ve devlet başkanlarına Almanya'daki seçimler öncesinde 2005 Ağustosunda gönderdiği mektupta "*Türkiye'yi AB'ye dahil etmenin AB'ye siyasal ekonomik ve sosyal yük getireceğini ve bu durumun da Avrupa entegrasyon sürecini tehlikeye atacağını*" belirtmiştir. Merkel, liderlere bu nedenle Türkiye'ye imtiyazlı ortaklık önerisinde bulunulmasını talep etmiştir (Furlong, 2006).

Hıristiyan Demokratların Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik bu muhalif tutumlarına rağmen, Sosyal Demokratlar ve Yeşiller Türkiye'nin

⁷ Türkiye'den Almanya'ya 2001'de 10 binin üzerinde iltica başvurusu yapılmışken; 2002'de 9,575; 2003'te 6,301; 2004'te ise 4,148 başvuru yapılmıştır.

AB üyeliğine katı bir şekilde karşı çıkmamakta, diğer ülkelerle eşit koşullarda müzakerelerin yürütülmesini savunmaktalar. Almanya'da gerçekleştirilen seçimler sonucunda Hıristiyan Demokratlar birinci parti olarak çıkmakla beraber Hükümet Hıristiyan Demokrat ve Sosyal Demokrat koalisyonuyla oluşturulmuştur. Koalisyon oluşturma müzakerelerinde gündeme gelen Türkiye'nin AB üyeliği konusunda, Hıristiyan Demokratların imtiyazlı ortaklık önerisinde ısrarcı olması, neredeyse süreci tıkayacakken sonunda Merkel bu ısrarından vazgeçmek durumunda kalmış ve koalisyon hükümeti kurulmuştur (BBC, 2006).

Görüldüğü gibi, Türkiye Almanya için birçok açıdan önem taşımaktadır. İki ülke arasındaki ilişkilerde Almanya'daki Türkler, ikili ekonomik ve ticari ilişkiler, aynı değer sisteminde yer alma, insan hakları konusu ve bütün bunlarla ilişkili olarak da Türkiye'nin AB üyeliği oldukça belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin, insan hakları konusu ve özellikle de AB üyeliği süreci nedeniyle Alman iç ve dış politika gündeminde sürekli olarak ayrıcalıklı yerini koruduğu belirtilmelidir. Bu nedenle Almanya'da yaşayan soydaşlarımızı, Alman siyasal ve toplumsal sistemine daha fazla entegre ederek, bunların Alman karar vericiler üzerinde birer baskı unsuru olarak faaliyet göstermesi desteklenmelidir. Ayrıca bu durum, Almanya'daki ve dolayısıyla Avrupa'daki Türk imajının iyileştirilmesi açısından da önemlidir.

SONUÇ YERİNE

Çalışma'da üzerinde durulan tarihsel perspektif ile günümüzde AB'nin lokomotif konumunda bulunan Almanya karşılaştırıldığında göze çarpan ilk özellik Alman dış politikasının iki ana evrede ele alınması gerektiğidir. Bu bağlamda Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'ndan Prusya Almanyası'na, Weimar Cumhuriyeti'nden Hitler Almanyası'na kadar geçen AB öncesi dönemde Alman dış politikasında geleneksel amaçların gerçekleştirilmeye çalışıldığı ve buna bağlı olarak da geleneksel dış politika araçlarının uygulandığı görülmektedir.

AB öncesi dönemde Almanya, ulusal birliğini sağlamayı ve ulusal çıkar olarak addettiği hedefleri gerçekleştirmeye çalışmıştı. Alman ulusal birliğini sağlamanın ve Alman ulusal çıkarlarını gerçekleştirmenin en önemli yolunun ise güç ve güç ilişkilerine bağlı olduğunu düşünen Almanlar özellikle askeri güce büyük önem vermişlerdi. Bu noktada İkinci Dünya Savaşı öncesinde kurulan Alman devletlerinin askeri güç, ticari ilişkiler, misyonerlik faaliyetleri ve propaganda gibi geleneksel dış politika araçlarıyla Alman birliğini gerçekleştirmeye çalıştıkları belirtilmelidir. Ancak özellikle güç mücadelesine dayalı olarak kurulan ilişkiler, Avrupa'nın diğer ülkelerinin Almanya karşısında birleşmelerine ve Almanya'ya cephe

almalarına neden olmuştur. Bu durum ise Alman birliğini sağlamanın ötesinde Alman bölünmüşlüğü arttırmıştır.

AB öncesi dönemdeki Alman dış politikası bu özellikleri yansıtırken, Avrupa entegrasyon süreci oldukça farklı bir Alman dış politikası çıkarmaktadır karşımıza. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı tarihsel tecrübelerden de gerekli dersleri çıkaran Almanya, Avrupa'daki entegrasyon sürecini Fransa ile birlikte başlatarak aynı zamanda modern dış politika yöntemlerini uygulamaya başlamıştır: Artık eskisi gibi güce dayalı yayılmacı politikalar izlemeyen Almanya, AB çerçevesinde ve ortak çıkarlar temelinde politika uygulamalarına başlamıştır. Bir diğer ifadeyle, Almanya artık sadece kendi ulusal çıkarlarını güç yoluyla elde etmek yerine AB çatısı altında ortak çıkar alanında hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Burada Almanya'nın AB sürecini kendi dış politika amaçlarını gerçekleştirirken bir araç olarak kullandığı görülmektedir. Dolayısıyla, ekonomik alan başta olmak üzere ortak dış ve güvenlik politikası alanında Almanya'nın öncü rolünü bu bağlamda düşünmek gerekir.

Örneğin, Almanya eğer Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından bireysel olarak Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bağımsızlıkları ve gelişimleriyle ilgilenseydi, bu durum diğer Avrupa devletlerinde "Almanya'nın yine emperyal amaçlar izlediği" kuşkusunu yaratacaktı. Ancak Almanya böylesi kuşkular uyandırmak yerine bu ülkelerle ilişkilerini AB üzerinden yürütmüştür. Bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerdeki Alman azınlıkların dil, kültür...vb. haklarını AB çerçevesinde gözetmiştir. Dolayısıyla AB'nin Almanya açısından oldukça önemli bir meşruiyet zemini olduğu vurgulanmalıdır. Bu örnekten hareketle AB (üyeleri) ve Almanya arasında vazgeçilmez ve büyük ölçüde benzeşen ilişkiler yumağı bulunduğu söylenebilir.

Almanya'nın yeni dönemde uygulamakta olduğu dış politika araçları içinde AB'nin doğrudan kendisinin yanında yurtdışı kültür politikasının da ayrıcalıklı yeri vardır. Nitekim, yurtdışı kültür politikası Alman dilinin ve Alman kültürünün yaygınlaştırılarak Almanya için doğrudan bir nüfuz alanı oluşturmasının yanı sıra, dağınık durumda bulunan Almanların haklarını gözetmek açısından da önemli bir dış politika taşıyıcısıdır. Alman yurtdışı kültür politikasının uygulanması ise resmi düzeyde devlet kurumlarıyla birlikte Alman vakıfları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Son olarak, özellikle 1871'deki Alman birliğinin kurulmasından sonra günümüze kadar oldukça yakın ilişkiler içinde bulunan Türkler ve Almanlar arasındaki ilişkiler, günümüzde bazı ortak paydalara sahip olmakla birlikte bazı alanlarda farklılaşmaktadır. Bu bağlamda Almanya'da yaşayan ve birçok devletin nüfusundan daha fazla olan Türkler, Almanya ile

ilişkilerimizde önemli bir taşıyıcı olabilir. Ancak bunun için Almanya'daki Türklerin Alman toplumuna entegre olması ve Alman siyasal yaşamında boy göstermesi gerekmektedir. Zira, etkisi bulunmayan veya kullanılmayan bir gücün, güç olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu nedenle bir an önce bu dinamiğin bütünüyle harekete geçirilmesi özellikle Türkiye açısından faydalıdır. Bunun yanı sıra Almanya ile günümüzde yürütülen ekonomik ve kültürel ilişkilerin karşılıklı olarak arttırılarak, Almanya'daki Türkiye imajının yenilenmesi, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde AB'nin en önemli ülkelerinden birini her zaman yanında görmesine sebep olacaktır. Nitekim, AB süreci düşünüldüğünde Almanya'nın istemediği ve çıkarlarına aykırı gördüğü bir kararın Birlik politikası olarak uygulanma ihtimali oldukça düşüktür.

KAYNAKÇA

- Armaoğlu, Fahir (1999), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Armaoğlu, Fahir (1995), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)*, Genişletilmiş 12. Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul.
- Baun, Michael J. (Winter 1995), "The Maastricht Treaty as High Politics: Germany, France, and European Integration", *Political Science Quarterly*, Vol. 110, No. 4, ss. 605-624.
- Blanning, Tim (April 1998), "Napoleon and German Identity", *History Today*, Vol. 48, Issue 4, ss. 37-43.
- Brown, Derek (11 April 2001), "The European Rapid Reaction Force", *The Guardian*, <http://www.guardian.co.uk/theissues/article/0,6512,400394,00.html>, (e.t. 05/04/2006).
- Canbolat, İbrahim S. (2006), *Avrupa Birliği ve Türkiye: Uluslararası Bir Sistemle Ortaklık*, Geliştirilmiş 4. Baskı, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.
- Canbolat, İbrahim S. (2003a), *Almanya ve Dış Politikası: Ulusal Çıkar, Ulusal Birlik, Kamuoyu Tercihini Açısından İnceleme*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Canbolat, İbrahim S. (2003b), *Savaş ve Barış Arasında Dünya, Korku ve Umut Arasında İnsan*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- "Declaration of 9 May 1950", http://europa.eu/abc/symbols/9-may/decl_en.htm, (e.t. 10/05/2006).
- Eurobarometer 63: Public Opinion in the European Union*, (September 2005).
- Eurobarometer 64: Public Opinion in the European Union, National Report, Executive Summary of Germany*, (Autumn 2005).
- Feldman, Lily Gardner (April 1999), "The Principle and Practice of 'Reconciliation' in German Foreign Policy: Relations with France, Israel, Poland and the

- Czech Republic," *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 75, No. 2, ss. 333-356.
- Feuchtwanger, Edgar (March 2001), "Bismarck, Prussia and German Nationalism", *History Review*, Issue 39, ss. 14-19.
- Furlong, Ray (2005), "Merkel'den İmtiyazlı Ortaklık Mektubu", http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/08/050826_merkel_turkey.shtml, (e.t. 16/05/2006).
- German Bundestag (1984), *Questions on German History: Ideas, Forces, and Decisions from 1800 to the Present*, Publication of German Bundestag, Bonn.
- Hauer, Milan (January 1978), "Did Hitler Want a World Dominion", *Journal of Contemporary History*, Vol. 13, No. 1, ss. 15-32.
- Hellmann, Gunther (April 1996), "Goodbye Bismarck? The Foreign Policy of Contemporary Germany", *Mershon International Studies Review*, Vol. 40, No. 1, ss. 1-39.
- http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/10/051013_germany_posts.shtml, (e.t. 16/05/2006)
- <http://www.eurocorps.net/organisation/headquarters/>, (e.t. 05/04/2006).
- John Hooper (2002), "German Leader Says No to Iraq War", *The Guardian*, <http://www.guardian.co.uk/Iraq/Story/0,2763,769851,00.html>, (e.t. 04/04/2004).
- Kennedy, Paul (1996), *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri: 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar*, 6. Baskı, Çev. Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- McNeill, William H. (2001), *Dünya Tarihi*, 5. Baskı, Çev. Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Merkel, Peter H. (Winter 1975), "The German Janus from West Politik to Ostpolitik", *Political Science Quarterly*, Vol. 89, No. 4, ss. 803-824.
- Nicosia, Francis R. (April 1997), "'Drang Nach Osten Continued?' Germany and Afghanistan during the Weimar Republic", *Journal of Contemporary History*, Vol. 32, No. 2, ss. 235-257
- Radikal*, (2006)"Almanya'ya Rağbet Azaldı", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=62317>, (e.t. 10/05/2006).
- Ross, Corey (May 2006), "Mass Politics and the Techniques of Leadership: The Promise and Perils of Propaganda in Weimar Germany", *German History*, Vol. 24 Issue 2, ss. 184-211.
- Sevindi, Nevval (2006), "Almanya'da Neler Oluyor?", 30/05/2006, <http://www.zaman.com.tr/?bl=yazarlar&trh=20060530&hn=283545>, (e.t. 02/06/2006).
- Stackelberg, Roderick ve Winkle, Sally A. (2002) *The Nazi Germany Sourcebook: An Anthology of Texts*, , Routledge, London.

- Türkiye Cumhuriyeti Berlin Büyükelçiliği (2006), “Türk-Alman İlişkileri”, <http://www.tcberlinbe.de/tr/turk-alman/ekonomik/ekonomik.htm>, (e.t. 12/05/2006).
- Western European Union (2006), “Reactivation of WEU: from the Rome Declaration to the Hague Platform (1984-1989)”, <http://www.weu.int/History.htm>, (e.t. 10/05/2006).
- Wilhelm Staudacher (2006), “Almanya’daki Türkler”, 31/03/2004 tarihli sunum, Konrad-Adenauer-Stiftung Türkiye Temsilciliği, http://www.kas.de/proj/home/home/44/12/webseite_id-2481/index.html, (e.t. 12/05/2006).